

A piaristák és a Délvidék

A CÍMBEN jelzett kapcsolatnak van multja és van jelene. A mult jó kétszázéves, eseményekben és eredményekben gazdag idő, s ezzel szemben a jelen csak az a pillanat, amelyben épen élünk. És én most elsősorban mégsem a csábítóbb multról akarok írni, hanem az igénytelenebb, szürkébb jelenről, mely itt időzik a körünkben ellenőrizhetően, s még nem került a megszépítő meszeség távolába.

Ha a multtal kezdeném, el kellene mondanom, hogy 1720-ban hogyan vonultak be a piarista atyák *Szegedre*, a magyar, német, „dalmát“ lakosságú városba, s végig kellene kísérem munkájukat a katonakórházból lett első iskolájuktól a Tisza Lajos-körúti palotáig, a színmagyar város jelenéig: a kétszázéves nyelvi és kulturális átalakulás mozzanatában ott találók a piarista atyákat. Aztán említenem kellene *Temesvárt*, ahová II. József küldi őket 1788-ban. A város akkor a visszaszerzett Maros-Tisza vidék katonai központja. Német és szerb, minden inkább, csak nem magyar, ahol mindenfajta betelepülőt szívesebben látnak, mint a magyart. Vizsgálnom kellene a város multját egészen addig, míg eljutunk odáig, hogy Temesváron német szó nélkül is lehet boldogulni, s a Hunyadiak városában újra otthon érezheti magát a magyar. Ebben a fejlődésben és a magyarság számára való újjászületésben ismét sok szó esnék a piaristákról. Bele kellene aztán pillantani a gimnázium tudósítványiba és értesítőibe, és össze kellene állítani a sok idegenhangzású név jegyzékét, melyeknek viselői magyar emberekként szóródtak szét a Trianon előtti hazában. Talán kevés közöttük a művész és író-féle, de annál több az orvos, mérnök, kereskedő, gazda, nagyiparos, tisztviselő, a pap és a tanár. A magyar életnek nem annyira díszei, mint inkább munkásai. Szürkék és józanok, mint a sablonra épült rideg katonaváros, de a mindennapi életben nélkülözhetetlenek. El kellene innen látogatnunk *Nagybecskerekre*, ahová a városi magisztrátus 1846-ban hívja a piaristákat. A reformkor küzdelmeinek idején esik a választás a „magyar“ tanítórendre. Hiszen ismerhetik őket a becskerekeli polgárok Temesvárról is és Szegedről is. Náluk is csak az a helyzet, mint a szomszéd városokban, különösen Temesváron. Elkelnék Nagybecskereken is a magyar piaristák.

Íme a mult keretei. Két küzdelmes évszázad, melybe érdemes

volna mélyebben is belepillantani. Multjukban a magyarság három szellemi végvárának életét ismernők meg. Sokáig egyedül képviselték ők ebben a déli háromszögben a magyarság szellemi érdekeit, különösen a vezető szerepet játszó Szeged. Csak a mult század hatvanas éveitől kezdve szegődtek melléjük segítőtársak, mikor egymás után nyíltak meg az állami középiskolák.

De engem most mégsem ez a küzdelmes szép mult érdekel, hanem a jelen, melyről emberi szokás szerint kevesebbet szoktunk tudni, mert nem tartjuk eléggé érdekesnek és fontosnak. Engem a jelen érdekel, bár a jelen bemutatásánál a kereteket is meg kell szűkíteni. Hiszen Nagybecskerekéről piarista vonatkozásban nincs mondanivaló. Ez a piarista iskola a szerb megszállás óta néma. De nem szólhatok Temesvárról sem. Ez az iskola huszonnégy év óta az egykori magyar piarista rendtartomány vértanú testvére. Valamennyi kollégium között neki volna a leggazdagabb és legizgalmasabb jelen története, de ezt az eseményekben gazdag huszonöt évet most csak ebben a néhány szóban kell összefoglalnom: *Fluctuat nec mergitur*.

Megmarad tehát számomra témának a mai magyar Délvidék, az a darab föld, mely ennek a folyóiratnak lapjain állandóan szerepel. Megmarad Szeged, mint ennek a vidéknek nagy peremvárosa, és a Bácska, a mi esetünkben *Szabadka*, mely mindössze három hónappal ezelőtt került rá a magyar piarista rendtartomány térképére.

Szegedről az új helyzetben még nem lehet sok mondanivalónk, hiszen csak a felét kapta vissza annak a vidéknek, ahonnan a multban legjobb anyaga toborzódott. A csak most ocsúdó Bácska nem tudja még rajait ide bocsátani, s hiányzik a Bánát. Még nem állhat elő újra az a serkentő magyar-német verseny, mely Magyar Gábor korában folyt a szegedi gimnázium falai között, s még nem lehet ismét az a kohó a szegedi piarista gimnázium, mely volt különösen a századvég és a századforduló évtizedeiben. Ez volt ennek az intézetnek életében a talán soha meg nem ismétlődő aranykor. Tanuskodnak erről egykori szegedi diákok: a Herczeg Ferencek, a Tömörkény Istvánok és a Schütz Antalok.

Mindez azonban nem a legismeretlenebb jelen; az Szabadkán vár ránk, a legfiatalabb piarista gimnázium otthonában. Kitűzött tárgyunkhoz is a legszorosabban hozzátartozik, hiszen a piarista rend és a mai magyar Délvidék kapcsolata Szabadkán vált a legelőbb valósággá. Anyyra élő és friss valósággá, hogy nincsenek is írott forrásai, és dolgozatomnak ezt a részét nem is írhatom meg egyszerűen íróasztal mellett, hanem hozzájuk kell mennem, s olvasóimat is közéjük kell vinnem.

A vonat alighogy elhagyja Röszkét, megváltozik a kocsi hangulata, és megindul a beszélgetés. Akik először járnak errefelé, már Horgosnál Palicsot várják. Az idevalósiak mosolyogva és boldogan adják a felvilágosításokat. A táj csak olyan, mintha Kecskemét közelében járnánk, de valami különös várakozás ül az arcokon, és ezeknek a szavaknak: Horgos, Palics, Szabadka most nagyobb varázskulcs van, mintha a Kékest, a Balatont vagy Budapestet emlegetnék. Mikor Palicsot elhagyjuk, magam is kihajlok az ablakon, és a város feltűnedező tornyai között próbálok tájékozódni: keresem az otthonunkat. Így szoktam tenni, ha piarista helyre utazom: ha va-

lahová haza megyek. Torony vagy hatalmas épülettömb jelzi a piarista otthonát Kecskeméten, Vácon, Tatán, Veszprémben, Debrecenben, még Szegeden is eligazít a Fogadalmi templom két tornya. Itt is tornyokat keresek, Szent Terézia templomának kettős tornyát. Szemembe is ötlök hamarosan, de ez most csak nagyjából igazít el, most csak sejtem, hogy valahol ott kell lennie annak, amit én keresek.

Az állomáson nagy sürgés-forgás fogad, amilyenhez Szegeden nemigen szoktunk hozzá. Több vonat áll bent, és sok a leszálló diák. Az állomás előtt csoportokba gyülekeznek, és indulnak „munkahelyükre.“ Nézem a sapkák címerét: egyik sem ismerős, egyik sem piarista. Hát hogy is lehetne ennyi bejáró diák között megtalálni egy egyosztályos gimnázium tanulóit! Később megtudom, hogy három piarista sapka mégis lappangott a sokadalomban.

A diákok elvonulnak mellettem s én is megindulok a város felé, igazán toronyiránt, a két nagy torony felé. Majd ott valahol megtalálom a „gimnáziumot.“ Az állomáson nem várhatott rám senki, hiszen ilyenkor az egész piarista „tanári kar“ el van foglalva: az igazgató misézik, az osztályfőnök pedig gyülekező fiai között tartózkodik. Szabad idejük csak nyolc órától van, amikor egymást váltogatva tanítanak az egyetlen osztályban.

A gimnázium ideiglenes hajléka Szent Teréz temploma mögött van. Fák között meghúzódó földszintes épület, a bunyevácok kaszinója. A kapu fölött a tábla csupán iskolának mondja az épületet, a kaszinóról hallgat, de a két intézmény békésen megfér egymás mellett. Az épület balszárnyán csendesen kaszinóznak a polgárok, a másik felében pedig folyik a kalazanciusi munka. Egyetlen terem az egész gimnázium, de az azután jó nagy. Elférnének benne százan is kényelmesen, de a hatvan diák mégis szorosan ül, mert szükség a sebtében összeszerzett padok. A padokhoz van méretezve a „katedra“ is, egy kis írópalc, melyen az osztálykönyv meg a tintatartó épen hogy elfér. De jól van ez így. Az is jó, hogy a terem még egyszer akkora, mint elegendő lenne: jó lesz majd télen tornateremnek is. Hiszen nincs itt még se szertár, se rajzterem, nincs itt még semmi sem abból, amit a mai iskolától megkívánnak. Itt igazán csak a lényegét lehet adni: a nevelést és a tanítást. Ez pedig nem függ a keretektől.

A fiúk kivonulnak tízpercre. Én még bent maradok és szemlélődöm. De a nyitott ablakokon át mások is szemlélődnek. A járókelők meg-megállnak és nézegetnek be a terembe. Az egyik apa élénken mutogat a negyedik pad felé és magyaráz a mellette álló polgárnak. Talán azt mondja, hogy ott ül a fia. Tavasszal, majd ha nyitva lesznek az ablakok, a feleletét is meghallgathatja úgy, ahogyan Gárdonyi novellájából ismerjük az Ábris esetét.

Aztán én is kimegyek az udvarra és elnézem őket. Épen nekik való kis udvar. Legalább közel vannak egymáshoz, jól meg is férnek egymás mellett: magyarok, németek, bunyevácok: Bácska. Vannak közöttük, akik csak most tanulnak magyarul, de már megy nekik. Ragad rájuk a szó bent a teremben is, itt az udvaron is.

Aztán a kötelező napi torna következik. Nem testnevelési tanár vezeti a gyakorlatokat, hanem az osztályfőnökük, piarista atya.

Maga mutatja be a gyakorlatokat, és ugyancsak megdolgoztatja őket. Az imént még a szorzás mikéntjét beszéltek meg a nagy teremben, most pedig katonás vezényszavak hangzanak a „főtisztelendő tanár úr“ ajkáról. De ez is olyan jól megy, mintha mindig ezt csinálná. Újfajta koncentráció.

Ahogy nézem a hatvan gyereket az udvaron, eszembe jut, hogy volt a rendnek huszonöt évvel ezelőtt is egy gimnáziuma, ahol ugyancsak ennyi volt a diákság száma, de nem egy, hanem négy osztályban együttvéve: Podolin. Ott háromszáz évvel ezelőtt indult meg a piarista élet, elsőnek a magyar földön. Sokáig virágzó sokszázdíákos iskola volt az elzálogosított kis szepesi város kollégiuma; anyaháza is lett a magyar provinciának. De a rend terjeszkedése megpecsételte az ősi ház sorsát. A török visszahúzódása után sorra megépülnek a nagy alföldi kollégiumok, és odafönn az első házak körül elcsendesedik az élet. Falvak lettek a városkákból, és fogytak a diákok is. Podolin járt a legrosszabbul. A világháború előtt már csak a kegyelet tartotta benne az életet: a gimnázium négy osztályába néha alig verődött össze hatvan-hetven diák. A történeti sorsforduló aztán ott is elnémitotta a piarista életet, de az eltűnt podolini diákok talán itt bukkantak fel ismét a hazatért Bácska fővárosában. Most annyian vannak, ahányan ott végezték, s pár év múlva talán annyian lesznek, ahányan ott voltak az ősi kollégium virágzása idején.

Előbb-utóbb meg is kellett itt indulnia a piarista életnek. Hiszen nem most nyáron kezdődött a város és a rend közös története. Olvasgatom a szabadkai állami gimnázium történetét. Lépten-nyomon felbukkan ott a piaristák neve is. 1773-tól kezdve hatszor kérte a város a piaristák megtelepedését, mindig megakadályozta valami. (Az is igaz, hogy a magyar piaristák háromszáz év óta mindig kevesen voltak a vállalható munkához képest). De a hetedik meghívás ebben az idej piarista szentévbén végre sikerült.

Még egyelőre épen csak hogy ottvannak. „Rendházuk“ épolý ideiglenes szállás, mint a gimnázium. Rektorátus, cellák, oratórium, refektórium most még csak a jövőnek tartogatott szavak. Vendégek itt a piarista atyák a *papi otthon* épületében. Összesen három szobájuk van az emeleten, s a földszinten a fehér asztalnál együtt ülnek a város világi papságával, a hittanárokkal. Délelőtt külön végzik hivatásukat, de délután már velük együtt vannak a piarista atyák: együtt gyóntatják az ezernyi ezer diákot és kisebb iskolást, a híveket.

A kezdet hamisítatlanul kalazanciusi az iskolában is, a rendházban is. És még nem tudják, hogy hol folytatják jövőre. A bunyevác kaszinóban már aligha fognak elférni. Két első osztályra számítanak, tehát három teremre is szükségük lehet. Hiszen az idén rendes beíratás nem is volt, a hatvan gyerek csak úgy „*hírre*“ verődött össze. Az elmúlt iskolai év végén még nem tudták, hogy megnyílik a piarista gimnázium, s mire elkövetkezett a szeptemberi beíratások ideje, már nem volt hely a megnyitható egyetlen osztályban. Egy kis csoport ki is szorult.

Tehát jövőre talán tovább vándorol az új iskola, és vándorol mindaddig, amíg végleges otthona meg nem épül. Megnézem a ki-

szemelt telket is. Valóban ígéret földje most még, beépítve sok házzal. Csak képzeletem tudja felépíteni rája a kalazanciusi iskolát, rendházat, templomot. Talán akad patrónusuk a nemes városon kívül is, aki támogatja őket: Kalazancius és az ő nagy földije, Szent Teréz, akit a Boldogasszonnyal együtt itt látok városzerte a címereken. Hiszen Szabadkán Szűz Mária és Szent Teréz városában vagyunk. (Valamikor a város neve is *Szent Mária* volt.) Ezt a város szép címeréből tudom meg, mellyel lépten-nyomon találkozom. Kévs városunkban van olyan áhítatos címerkultusz, mint Szabadkán. Már akkor feltűnt ez nekem, amikor a megújult és megszépült állomásépületből kiléptem és visszafordultam, hogy az új homlokzatot megnézzem. A bejárat okkerszínű falmezőjén a hatalmas magyar és a városi címer fogja meg a szemet, mindkettő színes majolikából. Csillognak a címereken a zománcos színek: kék, arany, piros, zöld. A város címere két mezőre van osztva. A felsőben a trónoló Madonna, előtte az apácaruhás Szent Teréz, az alsó rész piros mezéjében kardos aranyoroszlán. A felső mező áhítatos hangulatú, az alsó harciasságot jelent. A magyaroknál ez a kettő együtt szokott járni. S míg elgyönyörködöm a képnek is szép címeren, Vörösmarty versével próbálom magyarázni a két mező összetartozandóságát: „míg keblén a hűk örömben élnek, pallost mutasson fondor ellenének.“

Ez a címer fogad a városháza terén is. Szép a városháza, úgy ahogyan a szépet a kilencszáztizet éves elején gondolták. A tetőzete kerámiai remek, hatalmas tornya egy óriásivá nőtt galambduc. S a kerámiai díszből a falakra is jut bőven, az ajtók, ablakok pedig gazdag rácsozattal vannak borítva. Ugyanaz a motívum tér vissza mindegyikén, mely legjobban a szőlőkacsok kanyargó vonalaira emlékeztet. Nekem a címer ötlik ismét a szemembe, mely most megsokszorozva jelenik meg a tornyon, a homlokzatokon, a kiugrókon. Mindenütt a színes folt, melyből a Madonna, Szent Teréz és a kardos oroszlán alakja emelkedik ki. A címer az épület legszébb díszé: szinte jelleget ad neki. Mintha nem is profán épület előtt állnék. Ezt a gondolatot még más is sugalmazza. A városháza előtt Szentháromság-szobor áll, mint a templomok piacán, és a zömök torony felnyúló, patinás magas rézsüvegén a kereszt.

De Szent Teréziával nem itt a városháztéren találkozom utoljára. Az a tér, ahol a gimnázium van, az ő nevét viseli, és a templomnak is ő a védőszentje. Az iskola egyetlen terméből a szentélyre lehet látni, melynek oltárképén a nagytudományú szent asszony van ábrázolva. Ájtatoskodik, szent szemlélődésbe merül cellájában, mely inkább dolgozószoba; mögötte sorakoznak könyvei. Oltárképen akkora könyvespolcot még nem láttam. Szemem nem látja a doktorkalapot, melyet szintén oda szoktak festeni a képre, de ott látom fönt a Szűzet a kisdéddel, és önkéntelenül a város címerére ismerek az oltárképben. Oltárképből lett a címer, vagy címerből az oltárkép, itt egyre megy: egy város multját és lelkületét látom tükröződni mindegyikben.

A kép előtt állva szoktak misét hallgatni a gyermekkorát élő új iskola első diákjai, akik aligha gondolnak arra, hogy városvédő szent asszonyuk elhozta most közékük egy szerény honfitársát, egy

másik spanyolt, hogy annyi ezer magyar ifjú után legyen az ő szabadkai ifjúságának is atyja. Százhatvan esztendő alatt hétszer hívták a szabadkai urak a piaristákat, csodálatos-e ez abban a városban, ahol Szent Teréz a közbenjáró és a Boldogságos Szűz, aki a kegyes iskolák királynője is.

Úgy érzem, Szent Teréz is ott van a rend pártfogói között, és Kalazancius az ő oltalmába is ajánlotta az új tanítórendet. 1622-ben nagy ünnep volt Rómában. Egyszerre avatták szentté Terézt, Avila szentjét, Loyola Ignácot, Xavéri Ferencet és Néri Fülöpöt. A szertartást ugyanaz a XV. Gergely pápa végezte, aki egy esztendővel azelőtt Kalazanci József atya jámbor társulatát szerzetté emelte. Aligha maradhatott el erről a szép napról Kalazancius, mikor a négy oltárra emelt közül Néri Szent Fülöpnek személyes tisztelője lehetett, s az életszentségre tőle is kapott indítást, a másik három pedig nemcsak az egyház legnagyobb büszkeségei közé tartozik, hanem spanyolok, az ő honfitársai, sőt Xavéri Szent Ferenc félig-meddig földije. Ő hogyan kérte volna a szent tudományok asszonyának pártfogását az, aki naponta járta Róma kegyhelyeit, minden szentnek nagy tisztelője volt, s rendje érdekében még a távoli Assziszibe is ismételten elzarándokolt gyalogosan! S ők ketten, akik a spanyol földön sohasem találkozhattak, most egymás mellé kerültek itt a magyar rónán. Mennyire más környezetben, mint a honi vidékek! Hiszen itt nincsenek hegyek, és a helységet nem keríti fal, mint a spanyol városokat még ma is; s a legszebb bástyák épen Avilát, Szent Teréz városát. Itt az egykori falakra csak az a piros villamos emlékeztet, mely a templom mellett elfut, s táblája így jelzi a végállomást: Zombori kapu.

Más világ ez, mint Kalazancius és Szent Teréz hazája, de hozzájuk méltó világ. Jámbor nép jár a széles utcákon, és gyakran hangzik a „dícsértessék“. És szívesek, nyíltak, melegszívűek, békeségesek az emberek, túrók is: nem panaszkodnak azon, hogy a régi jólétből engedniök kell, és büszkék, hogy máshová is jut abból, amit a gondviselő Isten oly bőkezűen adott áldott földjüknek.

Elhagyom a várost és kimegyek Palicsra. Üres a park, de a tóparti sétány még virágpompában áll. Egy virágágy közepén kőszlapon Kosztolányi sorait olvasom. A tó szépségét dícsérik a szavak. Erről eszembe jut, hogy ez a város Kosztolányi városa. De most nem arra gondolok, amit az irodalomnak jelent ez a név, hanem a tárgyamnál maradok. Most Kosztolányi neve is piarista vonatkozást juttat az eszembe. A költő a piaristákhoz járatta a fiát, s mikor egyszer a piaristákról írt, a rendi szellemet megértve egy névtelen piarista atyai jósága volt írásának tárgya.

A vonat már messze jár Szabadkától, de még egyre nézem a vidéket. Szőlők, gyümölcsösök, kukoricaföldek. Ahol már eke forgatta meg a talajt, ott feketélik a föld, és zsirosan csillan meg a frissen kifordított rögön az őszi napfény. Palicsra jövet azt mondta a villamoson egy velem szemben ülő gazda: Nálunk többet hoz a mag, mint máshol. Szeretném, ha vonatkoznék ez arra a magvetésre is, amit most kezdtek a piarista atyák a Szent Teréz-templom szomszédságában.

Íme ez az, amit ma el lehet mondani azon a címen: a piaristák

és a Délvidék. Ezért nem lehetett történet, a mult felé forduló értekezés ez a kis írás. Mert amikor a magyar piaristaság háromszázéves fáján új hajtás indul, a tiszteletreméltó multnál is jobban foglalkoztat bennünket a ma, amelyben élünk, és a jövő, amelyben bízunk.

MEGYER JÓZSEF

A summásmunkások megmentése

SUMMÁSMUNKÁSOK alatt azokat a mezőgazdasági munkásokat értjük, akik kora tavasztól késő őszig az összes mezőgazdasági munkákra mezőgazdasági terményekért, természetbeni élelmezésért és pénzbeli munkabérékért a községi előljáróságok előtt, az uradalmak megbizottaival január-február hónapokban megkötött szerződéssel elszegődnek. Borsod vármegyében Mezőkövesd, Szent-István és Tard községekben találjuk meg nagyobbbrészt a summások, akiknek száma 12.000 főre tehető.

Summásmunkásnépünk szintiszta magyar és katolikus. Rendkívül szapora. Sok gyermekkel van megáldva. A nagy gyermekáldás valamikor a legnagyobb büszkesége és vagyona volt a derék summásmunkásnak. Ha valamelyik summásasszony gyermektelen, vagy egykés volt, azt a legnagyobb szégyennek tartották. Az ily asszónynak a kezeit a koporsóban nem kulcsolták össze. A megélhetési viszonyok rosszabbodásával, az össze nem kulcsolt halottasszonyok száma elszaporodott.

A summásmunkásnép rendkívül jólelkű, vallásos és istenhívő. Vallásos életét messze idegenben sem hanyagolja el. Templomlátogatásban, az ájtatosságok vezetésében és a templom rendbehozatalánál a summások elől járnak. Hitvallásos jó példájuk a munkahely községének lakosságát is visszahódítja sokszor a templomnak.

A summásmunkások érzelmi és lelki világára azonban sokszor romboló hatással van, hogyha az uradalom nem teszi lehetővé a vásár- és ünnepnapi istentisztelet látogatását. A vallásgúnyolás, az erkölcstelen életre való csábítás, a templomkerülés előmozdítása és a lelki felüdülés megvonása igen káros kihatással van a summások lelkiségére és az abból fakadó munkakészségre és munkajeljesítményre.

Szombat délután 3 órakor a summások a megkötött szerződésben biztosított joguknál fogva abbahagyják a munkát, hogy idejük legyen tisztálkodni és az istentisztelet látogatására előkészülni.

Ebben azonban őket sokszor a munkavezető gátolja, aki az órát 1—2 órával visszaigazítja, a szekerekre és magtárba való zsákolást a tulajdonképpeni szabadidőben elrendeli, holott ezt a munkát napközben kell elvégezni. Az ily embertelen eljárásnak azután perlekedés a vége.

Summásmunkásainkkal, mint minden munkással, keresztény felebaráti és fajtabeli szeretettel, bizalomgerjesztő megértéssel és a megkívánt jóindulattal kell bánnunk.

A summásnép igen szorgalmas és dolgozó nép. Sok uradalomnak